

Martina JERÁNKOVÁ, Heraldická a prosopografická analýza dvou erbovníků z rodového archivu Vratislavů z Mitrovic. Edice.

Disertační práce, Katedra pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 2009, 2 sv., 198 stran + nestránkované Přílohy, CD

Heraldika patří mezi nejatraktivnější pomocné vědy historické, které poutají zájem i řady laických zájemců, většina prací věnovaných této disciplíně se však omezuje pohříchu takřka výlučně na shrnující práce obecného charakteru a řešení závažnějších otázek ponechává stranou. Jinak je tomu ovšem s předkládanou disertační prací Martiny Jeránkové, která se zaměřuje na jedny z nejzajímavějších pramenů příslušné vědy, jakými jsou heraldické erbovníky. Přestože se nejedná o prameny ojedinělé a rozhodně nikoli nevýznamné, zájem o ně stojí - na rozdíl od různých erbovních galerií stavební, resp. architektonické povahy - spíše v pozadí, nejspíše vzhledem k jejich mnohdy nemalému rozsahu. Patří tedy ke kladům práce M. Jeránkové, že se na toto téma zaměřila, přičemž si vybrala erbovníky, známé v české heraldické literatuře již od dob Augusta Sedláčka a Martina Koláře jako „Dírenské“ a nacházející se dnes v Rodinném archivu Vratislavů z Mitrovic v Dírné

Svou práci autorka rozčlenila - vedle Úvodu a Závěru - do devíti kapitol. Zatímco Úvod (str. 2 – 7) se věnuje zejména otázkám funkce erbů a i s tím souvisejícímu vývoji zájmu o heraldiku, je první kapitula stručnou rekapitulací současného stavu výzkumu heraldických rukopisů (str. 8 – 15), až na výjimky ovšem českého, resp. moravského. Další text v krátkosti přibližuje metodiku zpracování erbovníků (str. 16 – 20), třetí kapitola již je věnována důkladnému kodikologickému popisu obou analyzovaných erbovníků (str. 21 – 55), který se zabývá skladbou rukopisů (zvláště u rkp. I B 11 – inv. č. 58), jejich folií, resp. paginací a příp. filigrány, úpravou stránek, sleduje vyobrazení erbů, postup jejich vyhotovení i malířské ruce (více opět u rkp. I B 11, kde je také doloženo více malířů, než u I B 9 - inv. č. 56), dále písarské ruce popisů (zatímco v inv. č. 56 je patrný pouze jeden, v inv. č. 58 celkem 11), rejstříky, přílohy a jazykovou stránku. Zde lze snad jen zalitovat, že všechny údaje o malířích a písářích, doprovázené většinou i obrazovými ukázkami, nebyly sestaveny do přehledné tabulky (např. namísto obsáhlé poznámky č. 22 na str. 37), a že nebyla připojena také ukázka rejstříků. (Do textu pod ukázkou č. 21 se navíc vloudila chyba, nejedná se o písáře G, ale K.) Závěr této kapitoly si všímá pořadí folií a erbů (cenná je rekonstrukce postupu vzniku na str. 49 – 50) a věnuje se srovnání obou erbovníků, zejména co se týče shodných erbů a určení vzájemného vztahu. Významná je otázka autorství, které M. Jeránková u druhého rukopisu (I B 11) nezpochybnitelně přisuzuje Václavu Ignáci Vratislavovi z Mitrovic (1645 –

1727; na str. 171 je mylně uveden rok úmrtí 1728), jako autora prvního erbovníku pak na základě několika folií dochovaných ve sbírce Michaela Adama Francka z Franckensteinu, uložené v Lobkowiczské knihovně (autorka ale používá dřívější způsob psaní) v Nelahozevsi, nově a až překvapivě jednoznačně určuje Kryštofa Viléma Haranta z Polžic a Bezdruzic (1617 – 1690), synovce známého šlechtice, popraveného v roce 1621, který působil ve vojenských službách a neblaze proslul především účastí na potlačení selského povstání roku 1680. Svě možná až příliš stručně zdůvodněné, nicméně přesvědčivé tvrzení (str. 54), doprovozené obrazovou reprodukcí (str. 55 – škoda, že není připojena i reprodukce folia 84 z vratislavského archivu, zmiňovaného na str. 54 a v pozn. 36, příp. záznamu uváděného v pozn. 38) pak autorka dále rozvádí ještě v další kapitole (zejm. na str. 76), věnované Harantově osobnosti (str. 56 – 77). V ní především seznamuje s Harantovými pestrými životními osudy, a to jednak na základě známých pamětí Kryštofova otce Jana Jiřího Haranta, jednak s využitím dvou dochovaných Kryštofových památníků. Vedle toho se ale autorka zabývá i jeho rodopisnou a heraldickou prací. Co se týče určení Harantova autorství erbovníku, nabízí se ještě otázka, zda nebylo možno využít i popisy erbů na úvodních stranách Harantova památníku sign. B. č. 10, byť nejsou příliš rozsáhlé, případně i samotných namalovaných erbů. Pro doplnění lze uvést, že opis Wunschwitzovy informace o náhrobku Kryštofa Viléma Haranta v katedrále sv. Víta (str. 70) se kromě Wunschwitzovy genealogické sbírky nachází i v tzv. sbírce CH (tj. genealogické sbírce Rudolfa Konstantina Vratislava z Mitrovic) v Archivu Národního muzea (složka „Harant“, kart. č. 8). - Podobným způsobem je v následujícím textu sledována osobnost Václava Ignáce Vratislava z Mitrovic, tentokrát ovšem rozděleně do dvou kapitol: nejprve je představen, především na základě materiálů z rodinného archivu (mezi nimiž zaujme např. „velké množství materiálu“ ke kavalírské cestě), jeho životopis (str. 78 – 92), poté jeho rodopisná práce (str. 93 – 105). Zde stojí za zmínku především vysvětlení motivů Vratislavovy sběratelské činnosti, úzce související se stavem zájmu o historii a erby českých rodů, a také sledování výskytu bohemik v pěti, resp. šesti dílech známého Siebmacherova *Wappenbuchu*. Cenné jsou také další kapitoly, věnované pramenům dírenských erbovníků (str. 106 – 133) a jejich prosopografické analýze (str. 134 – 151). Prameny přitom autorka ne zcela přehledně rozlišuje na přímé výpisky, využívané genealogické zdroje a nakonec na prameny, které mohly být oběma autorům k dispozici, i když pro to scházejí přímé doklady. Text tak pojednává jak o pramenech písemných osobních (erbovníky, alba amicorum) či diplomatických (erbovní listiny, registra, desky zemské), tak o pečetích nebo monumentálních památkách (sepulchralia, erbovní galerie), stejně jako o korespondenci a zprávách současníků a tištěné literatuře (které jsou pojednány odděleně od

ostatních písemných pramenů). Prosopografická analýza se zaměřuje zejména na zastoupení domácích a cizích rodů v erbovnících, u cizích rodů pak na jejich regionální původ a dobu přistěhování, dále sleduje stáří zachycených rodů a podíl rodů vymřelých mezi nimi, konečně i status rodu v době vzniku erbovníků, kterou autorka klade k roku 1684, a nejvyšší dosažený status rodu před tímto rokem, v souvislosti s nímž je sledováno i polepšení erbů. Provedená analýza prokázala, že v erbovnících převažují erby českých rodů, nobilitovaných již před rokem 1500 a řadících se mezi nižší šlechtu – a doložila tak úspěch úsilí Václava Ignáce Vratislava z Mitrovic o zdokumentování erbů staré české (a moravské) šlechty. Druhý z autorů erbovníků, Kryštof Vilém Harant, se již v tomto i dalším textu vytrácí a objevuje se jen jako jeden ze spolupracovníků Václava Ignáce, jehož kolegiálním kontaktům a spisovatelské činnosti je věnována další zajímavá kapitola (str. 152 – 169). Mezi Vratislavovými „kolegy“ se tak objevují jména Bohuslava Balbína, Vincenta od sv. Viléma, Františka Helfřída Voračického z Paběnic, Michaela Adama Francka z Franckensteina, Viléma O' Kellyho, Jana Ezechiela Vodňanského či Bohumíra (Gottfrieda) Daniela Wunschwitze. Završením práce je přehledný Závěr (str. 170 – 178), který přináší shrnutí dosažených výsledků.

K textu práce nemám zásadní připomínky, spíše upozornění či podněty. K úvodním pasážím týkajícím se funkční proměny erbů (str. 4) lze připojit zamyšlení, nakolik zde působil i postupný nárůst významu písemného svědectví a rozvoj úřadování, v otázce znalosti erbů předků (str. 6, ale i dále str. 94) je možno doplnit úvahy, nakolik jistá byla detailní znalost zvláště komplikovaných erbů i mezi jejich nositeli (viz i *Památníky, aneb štambuchy*, str. 304). V heraldických pramenech (str. 8an) postrádám zmínku o jednotlivých genealogických tabulích a umělecky provedených vývodech většinou v podobě stromu apod., i když jsou samozřejmě rozptýleny v různých fondech a tudíž obtížně zachytitelné a kapitola se přednostně soustřeďuje na přehled dosavadních zpracování a erbovníky. K literatuře věnované erbovním galeriím by bylo možno ještě uvést některé další studie S. Kasíka (Brandýs nad Labem, Moravský Krumlov) či K. Müllera (Janovice u Rýmařova) aj., ke sběratelským erbovníkům by snad bylo možno přiřadit i černínský rukopis uložený dnes v Národní knihovně ČR (sign. MS 131). K citaci v pozn. 3 na str. 3 se nabízí otázka, nakolik se příslušné pasáže lišily, pokud se jednalo o jiné povýšení. Velice zajímavé a důležité jsou vzhledem ke specifickému charakteru erbovníků (podobně jako např. u památníků) otázky jejich edičního zpřístupnění (str. 16 – 18); v souvislosti s digitalizací a zpřístupněním digitalizovaných rukopisů by snad bylo ještě možno připomenout www.

manuscriptorium.com. Za důležitou považuji informaci o použití šablon při kreslení erbů (str. 25 a pozn. 11, str. 32), které by mohlo být jistě doloženo i v jiných případech.

Kladem práce je bohatá pramenná základna obsahující i četné tištěné zdroje a rozsáhlý seznam literatury (včetně edic), do níž se dostalo jen minimum chyb (E. H. Kneschke je zařazen mezi autory pod N, křestní jméno spolueditorky konferenčního sborníku o B. Balbínovi Z. Pokorné není Zdena, ale Zuzana). Přínosné jsou přílohy – jednak rekonstruovaný seznam erbů podle části erbovníku č. 56A a lokality pobytu Kryštofa Viléma Haranta podle jeho památníků uložených v Archivu NM, a jednak pochopitelně vlastní velice rozsáhlá edice analyzovaných dírenských erbovníků, která tvoří jádro práce a sestává ze dvou částí: seznamu 970 rodů, jejichž erby jsou v rukopisech obsaženy (str. 1 – 54 přílohy), a především edice zachycených erbů (nestránkováno, ve dvou svazcích). Ta eviduje erby podle čísel, uvádí lokalizaci erbu v erbovníku a číslo rodu a skládá se z obrazové barevné reprodukce a textové části, která zaznamenává text, uvedený u erbu, a popis štítu, klenotu a přikryvadel. Celkem je tímto způsobem editováno úctyhodných 2342 erbů, patřících zmíněným 970 (resp. 944 a 26 neoznačeným) rodům (v jejichž seznamu jsou naopak uvedeny odkazy na čísla erbů).

Obě uvedené důkladné přílohy ale ve skutečnosti představují jen část mnohem obsáhlejšího souboru informací, který je shromážděn v rozsáhlé elektronické databázi, tvořící nedílnou součást práce a sestávající opět jednak z databáze rodů, jednak z databáze erbů. Abecedně seřazená databáze rodů obsahuje vedle názvu rodu (složeného z příjmení a přídomku) údaje o dosažení nobilitace, případném vymření, statutu rodu, u cizinců o zemi původu a příp. dosažení inkolátu, sleduje výskyt rodu v dílech Bartoloměje Paprockého nebo dalších erbovníků, samozřejmě uvádí popis všech zachycených erbů z dírenských erbovníků (které obsahuje i textová část práce), ale i jejich vyobrazení, a také literaturu. Databáze erbů, seřazená podle jejich umístění v rukopisech, pak je co do informací podobná tištěné verzi (obsahuje číslo erbu a rodu, odkaz na erbovník, příslušné folio a umístění na něm, edici textu, popis štítu, klenotu a přikryvadel, vyobrazení erbu), navíc ještě uvádí odkaz na pořadí a folio ve starém erbovníku, tj. původním erbovníku 56A. Již sestavení celé rozsáhlé databáze a shromáždění všech údajů přitom představuje úctyhodný výkon a jeho výsledek je neocenitelným zdrojem informací i o neznámých rodech, resp. erbech. Zatímco k databázi rodů nemám připomínky, u databáze erbů se nabízí otázka, zda by (alespoň v elektronické podobě) nebylo možno připojit ještě odkazy na další čísla erbů téhož rodu. Mezi uvedenými rody zarazí např. podoba jména rodu „Dým ze Strítěže“ (str. 109 a dále v přílohách u erbů

č. 190, 1132 a 1930, i když varianty jsou uvedeny v obvyklé formě), v popisu erbů u č. 27 překvapí údaj o „kopijovitých“ listech.

Práce nepostrádá všechny obvyklé náležitosti, nechybí ani seznam zkratk (i když v něm některé zkratky chybějí – např. OeStA, KA, HKR z pozn. 49 a 50 na str. 66), jen je možno zalitovat, že nebyl připojen také seznam vyobrazení či příloh v textu (tj. reprodukcí erbovníků, ale i jiných pramenů a také tabulek a grafů), jejichž hledání je pak obtížnější, i vzhledem k tomu, že v každé kapitole jsou číslovány samostatně. V některých případech by také bylo vhodné doplnit odkaz na reprodukci do textu (např. str. 54, 76). Autorka se nevyhnula ani některým chybám v interpunkci (např. str. 12, 18, 60, 73) či gramatickým chybám (např. str. 13, 66, 143, 146, 135, 145, 153), příp. vybočení z vazby (str. 3, 29, 173), v některých případech se objevilo chybné psaní velkých písmen, zejména v názvech krajů (např. str. 83, 91), tyto chyby ale nepřesahují neúnosnou míru. Z ryze formálních opomenutí lze zmínit nepřesné označení náboženských bratrstev („bratrství“, str. 91), různé uvádění jména Maxmiliány Františky (str. 81, 84, 85, 87), resp. Františky Maxmiliány (též str. 81 a dále pozn. 18 na str. 82) Kocové z Dobrše, určitý rozpor mezi časovými mezníky uváděnými v textu a v tabulce na str. 142, nebo různé podoby jména M. A. Francka z Franckensteinu (str. 54 – Michal Adam, str. 25 a 76 – Adam, str. 157 – Adam i Michael Adam, str. 160 – Michael Adam, apod.).

Tyto mé výhrady či připomínky však podle mého názoru nijak výrazně nesnižují význam práce M. Jeránkové, která prokázala výbornou znalost problematiky, přinesla důkladnou analýzu obou rozsáhlých heraldických rukopisů a kromě stanovení jejich autorství a funkce formulovala i cenné závěry obecného charakteru. Především rozsáhlá databáze takřka tisícovky rodů a více než dvou tisíc erbů zachycených v obou zkoumaných rukopisech představuje mimořádný a kvalitně zpracovaný soubor, který bude cenným zdrojem informací. Předkládaná disertace Martiny Jeránkové dle mého soudu rozhodně vyhovuje požadavkům kladeným na tento typ kvalifikační práce, a proto ji **doporučuji** k obhajobě jako podklad pro udělení titulu Ph.D.

V Praze dne 24. května 2009

Doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc.

Ústav archivnictví a pomocných věd historických
Filosofické fakulty Jihočeské university
v Českých Budějovicích